

Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi, yazar Fatmatüz Zehra Kamacı (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2012), 336 sayfa, ISBN: 9786054194445

Women's Beauty Treatments in the Reign of the Prophet Muhammad written by Fatmatüz Zehra Kamacı (Istanbul: İnkılab Publishing, 2012), 336 pages, ISBN: 9786054194445

Gülay Sonkur

Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye

Master Degree Student, Marmara University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, İstanbul, Turkey

gulays97@hotmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-0430-906X>

Article Type / Makale Tipi
Book Review / Kitap İncelemesi

DOI: 10.31591/istem.1362671

Article Information / Makale Bilgisi
Received / Geliş Tarihi: 18.09.2023
Accepted / Kabul Tarihi: 28.12.2023
Published / Yayın Tarihi: 31.12.2023

Cite as / Atıf: Sonkur, Gülay. "Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi, yazar Fatmatüz Zehra Kamacı (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2012), 336 sayfa, ISBN: 9786054194445". *İstem* 42 (2023), 261-273. <https://doi.org/10.31591/istem.1362671>

Plagiarism / İntihal: *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.*

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) / Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari- 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslar arası Lisansı altında lisanslanmıştır."

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem>

H.z. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi, yazar Fatmatüz Zehra Kamacı (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2012), 336 sayfa, ISBN: 9786054194445

Öz

İnsanlar, giyim-kuşama ve kullandığı süslenme malzemeleriyle hoş bir görüntüde olmak isterler. Her toplumun, kendine has süslenme unsurları ve güzellik algısı birbirinden farklı olsa da başkalarına hoş görüne duygusu ortak bir unsur olarak süregelmiştir. H.z. Peygamber devrinde de kadınlar, dönemin imkânları dâhilinde süslenerek kendilerini bakımlı ve güzel hissetmek istemişlerdir. İlgili dönemde süslenmenin mâhiyeti ise bir merak konusu olmuştur. Fatimatüz Zehra Kamacı'nın kaleme aldığı "H.z. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi" isimli akademik çalışma, o dönemdeki süslenme unsurlarını ve toplumun güzellik algısını analiz etmiştir. Yazar, süslenme temasını merkeze alarak süslenirken kullanılan malzemeleri, kadınların yaptıkları saç modellerini, yüze-vücuda yapılan bakımları, tercih edilen elbiseleri, takı çeşitlerini, süslenmeye konu olan malzemelerin ticaretteki yerini ve süslenmeyle ilgili meslekleri detaylı bir şekilde açıklamıştır. Buna mukabil Cahiliye dönemindeki süslenme şekillerine de temas etmiş böylelikle İslam'ın, süslenme konusuna getirdiği yaklaşımı mukayese etme olanağı sağlamıştır. Diğer yandan kitapta sosyal hayata dair yer alan ayrıntılar, kadınların süslenmesi özelinde Arap toplum yapısını ve kültürel özelliklerini tahayyül etme imkanını vermektedir. Bu çalışmada, H.z. Peygamber döneminde kadınların süslenmesinin neye tekabül ettiğine dair yeni bir açılım sağlanmasını amaçlayan kitabın, birçok açıdan incelemesi yapılmıştır. Değerlendirme içinde araştırmada kullanılan kaynaklara dikkat çekilmiştir. İlaveten yazarın üzerinde durduğu meseleler, konuya yaklaşımı, tespit ettiği hususlar, konu bağlamında ortaya koyduğu yorumlar, dil ve üslup özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Süslenme, Bakım, Güzellik, Kadın, H.z. Peygamber

Women's Beauty Treatments in the Reign of the Prophet Muhammad written by Fatmatüz Zehra Kamacı (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2012), 336 sayfa, ISBN: 9786054194445

Abstract

People want to be in a pleasant appearance with their clothing and adornment materials. Although each society has its own elements of adornment and perception of beauty, the feeling of looking nice to others has continued as a common element. In the reign of the prophet Muhammad, women wanted to feel well-groomed and beautiful by adorning themselves with possibilities of the period. In the relevant period, the nature of adornment was a matter of curiosity. Written by Fatimatuz Zahra Kamacı's academic study "Women's Beauty Treatments in the Reign of the Prophet Muhammad" analyzed the elements of adornment and the society's perception of beauty in that period. Focusing on the theme of adornment, the author explains in detail the materials used while adorning, the hairstyles that women do, the care given to the face and body, the preferred clothes, types of jewelry, the place of ornamental materials in trade and the professions related to adornment. In contrast the this, she touched upon the forms of adornment in the era of pre-Islamic (jahiliyyah), thus providing the opportunity to compare Islam's approach to the issue of adornment. On the other hand the details of social life in the book allow us to imagine the structure and cultural characteristics of Arab society with a special focus on the adornment of women. In this study, the book, which aims to provide a new perspective on what women's adornment corresponded to in the reign of the Prophet Muhammad, has been analysed from many aspects. In the evaluation, attention was drawn to the resources used in the research. In addition, the issues that the author emphasizes, her approach to the subject, the issues she identified, the comments, she put forward in the context of the subject, the language and style features of author's were examined.

Keywords: Islamic History, Beauty Treatments, Care, Beauty, Woman, Prophet Muhammad.

Giriş

Süslenme, dış görünüşünü güzelleştirme, bakımlı olma kadın-erkek her insanın fitratında var olan evrensel olgulardır. Toplumlar ve çağlar arasında süslenmenin mâhiyeti değişkenlik gösterse de başkalarına hoş görünme duygusu ortak bir unsur olarak süregelmiştir. Sosyal tarih çalışmalarında toplumların süslenme ögeleri ve süslenmeye atfettikleri anlamlar sıklıkla incelenen konulardan birisi olmuştur. İslam tarihi çalışmalarında ise, evrensel bir olgu olan süslenmenin, Hz. Peygamber devrinde kadınlar tarafından nasıl bir muhteviyata ve şekle sahip olduğu ilgi duyulan konulardandır. Fakat literatürde Hz. Peygamber döneminde kadınların süslenmesine dair kapsamlı bir çalışma yapılmamış, konuyu erkekler özelinde ve giyim-kuşamla sınırlı tutan çalışmalar söz konusu olmuştur. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Fatimatüz Zehra Kamacı, “*H. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*” adıyla akademik bir çalışma yaparak literatürdeki bu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmuştur.

Şekil 1: Kitap Kapağı

Bu çalışmada kitabın temas ettiği konular, meseleler arasındaki bağlar, yazarın üzerinde durduğu hususlar, araştırmada kullanılan kaynaklar, veri analizinde uygulanan metotlar, dil ve üslup özellikleri incelenecektir. Ayrıca kitap içinde nakledilen bazı bilgilere ve o bilginin referanslarına da yer verilecektir. Kitapta yer alan bölüm ve başlık sıralaması takip edilerek her bölüm kendi içinde incelenecektir. Sonuç kısmında çalışmanın muhteviyatı ve kapsamına yönelik değerlendirmeler yapılacaktır. Bu şekilde bir usul takip edilerek kitap incelemesinin akıcı ve anlaşılır olması hedeflenmektedir.

İncelemeye konu olan bu kitap, İnkılab Yayınevi'nin üçüncü baskısı olup giriş,

beş bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. İla-veten kitabın sonunda ilgili bölümlerde geçen konulara binaen resimler ve süs-

lenme malzemeleri, isimleri ve açıklamalarıyla birlikte verilmiştir. Kamacı, kitabın bölümlerinde saç bakımı ve saç modelleri, yüz ve vücut bakımı, kıyafetlerdeki süsleyici unsurlar ve takılar, süslenme malzemelerinin ticareti ve süslenmeyle ilgili meslek grupları başlıklarını ele alır. Süslenme meselesini bu şekilde birçok açıdan ele alarak kapsamlı bir çerçeve çizer.

Giriş bölümünde yazar; araştırmanın kaynaklarına, literatür bilgisine yer

vermiştir. Temel siyer ve megazi kitaplarının yanı sıra hadis kaynaklarından, tabakat kitaplarından, sözlüklerden ve edebi türdeki eserlerden faydalanılması sosyal tarih çalışmalarının detaylı analiz gerektiren bir konumda olması yönüyle önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber devrindeki sosyal bir olguyu ele alan bu çalışmanın, süslenmeye dair pek çok ayrıntıyı hadislerin giyinme ve süslenme bablarından değil; cenaze, temizlik, boşanma, hac vb. bablarındaki bilgilerden ortaya çıkarılması kayda değer bir örnektir. Yazar, Arap sosyal toplumunun inceliklerine vâkıf olmak amacıyla hadislere ek olarak sözlüklere sıklıkla başvurmuştur. Başta Halil b. Ahmed'in (ö. 175/791) "*Kitabu'l Ayn*"ı olmak üzere İbn Düreyd (ö. 321/933), Sahib b. Abbad (ö. 385/995), İbn Faris (ö. 395/1004) ve İbn Manzur (ö. 711/1311) gibi müelliflerin sözlükleri de dahil edilmiştir. Çalışmada Arap toplumunun özelliklerini yansıtan darb-ı meseller ve *Yedi Askı (Muallakat-ı Seb'a)* gibi şiirlerdeki süslenme malzemeleri ve süslenmeye yönelik tasvirlerden dolayı edebî eserlerden; Arap Yarımadası'nda yapılan kazılarda ortaya çıkan ilgili dönemin süslenme eşyalarına örnek arkeolojik verilerden de istifade edilmiştir. Bununla birlikte yazar, daha önce yayımlanan cahiliye dönemindeki süslenme ile Hz. Peygamber devrindeki süslenme arasında yaptığı mukayeseli bir makalesine de girişte yer verir. Böylelikle İslam öncesi ile sonrası arasında süslenmeye dair Arap toplumunda aynı kalan ve değişen hususları genel bir şekilde gözler önüne serer. Kitabın diğer bölümlerinde bahsedilen iki ayrı döneme dair atıfları detaylı bir hal alır.

Kitabın ilk bölümü saç bakımı ve saç modelleri hakkındadır. Kamacı, saçın temizlenmesinde kullanılan malzemeleri özellikle hadislerden elde ettiği bilgilerle aktarmış, ilgili malzemeye dair metinde geçen kelimeleri sözlüklerden elde ettiği bilgiler etrafında tahlil etmiştir. Kitabın genelinde hâkim olan bu metot, okuyucunun konuyu anlamlandırmasında oldukça kolaylık sağlamıştır. Kadim zamanlarda çeşitli otlardan, çiçeklerden ve yapraklardan temizlik amacıyla istifade edildiği bilinmektedir. Hz. Peygamber döneminde de doğada bulunan bu malzemeler, saç ve vücut temizliği için de kullanılmıştır. Örneğin *sidr ağacı* (s. 58), *üşnân* bitkisi (s. 60), *kust* ağacı (s. 62), *hatmi* ve *mersin* bitkisi (s. 63) o dönemde saç temizlerken kullanılan maddelerdir. Kamacı, bu bitkilerin isimlerini, kökenlerini, nasıl bir yapıya sahip olduklarını açıklamış; bu maddelerin hazırlanış ve kullanım şekillerine de yer vermiştir. Sözü edilen bitkiler genellikle kurutulup bir kapta dövülerek elde edilen kıvamla saç temizliğinde kullanılmıştır. Ayrıca bu bitkilerin yapılan işlemlerin neticesinde koku verme özellikleri de ortaya çıkmaktadır. Fakat koku kültürüne önem veren Arap toplumunda, saç her ne kadar güzel kokulu bitkilerle temizlense de misk, amber, safran ve halûk gibi kokulu yağlar da ek olarak kullanılmıştır (s. 67). Birkaç çeşit yağ karıştırılmasıyla elde edilen *gâliye* ismindeki yağ ise erkekler tarafından sakallarına sürülerek kullanılmıştır. Bu tip bakım ürünlerinin nasıl muhafaza edildiği sorusuna da kitapta yanıt verilir. Yağlar için şişeler ve deriden keseler kullanılırken, genel bakım eşyaları ise *atîde*, *kaşve* ve *sefat* gibi yapıldığı malzemeye göre ismi değişen kutularda saklanmıştır (s. 72). Arap toplumunda saçın güç-

lenmesi için bal kullanımını yaygındır. Fakat bu işlem cahiliye döneminde şarapla karıştırılarak uygulanırken, Hz. Peygamber devrinde bal tek başına kullanılmıştır (s. 79). Yazarın saç bakımına dair temas ettiği diğer bir konu ise saçların boyanmasıdır. İnsanlar bazen yaşlılıktan olan beyazlamayı gidermek bazen de daha güzel görünmek amacıyla boya kullanmışlardır. Hz. Peygamber zamanında kadınlar yaygın olarak kına kullanmakla birlikte çeşitli malzemeler kullanarak saçlarını boyamışlardır. Yazar, kına konusunda insanları teşvik eden hadislerin yanında, Hz. Peygamber'in kına kokusunu sevmediğinden Hz. Aişe'nin kullanmadığı gibi çok çeşitli rivayetlere temas etmiştir. Buna ek olarak Ebu Davud'dan gelen bir rivayete göre mâtem sürecinde kadının saçlarını kına ile boyamasının yasaklandığı ifade edilir (s. 82). Burada kınanın bir süs malzemesi olarak telakki edildiğine ve mâtem sürecindeki kadının kendini ilgi çekici şekilde göstermemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu noktada mâtem sürecinden kastın; kocası ölen kadının, iddet sürecinde yas tuttuğu izlenimini vererek bazı davranışlardan uzak durması anlamına geldiğini belirtmek gerekir. Yazar, bu durumu *ihdâd* kelimesiyle ifade ederek açıklasa da iddet sürecinden farkına temas etmemesi müphem bir anlamın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Kamacı, yine kullanılan malzemeler üzerinden dönemi okumaya çalışmış, boya malzemelerinin isimleri ve yapıları hakkında bilgi vermiştir. *Ketem*, *vesme*, *vers*, *beşâm* ve *katâd* saç boyamada kullanılan malzemelerdir. Bunlardan bazısı siyah bazısı da sarı renk vermektedir. Örneğin, Hz. Peygamber sakalını *vers* ile sarıya boyamıştır. Siyah renk ile boyamayı yasaklayan hadislerden dolayı saç ve sakalın siyaha boyanması tartışılan konulardan olmuştur. Bu doğrultuda siyah renk meselesi, temel İslam Tarihi kaynaklarında birbirinden farklı rivayetlerle aktarılır. Kimi rivayetlerde saçı siyaha boyama hoş karşılanırken, kiminde ise bundan kaçınmaları istenmiştir (s. 86). Yazar, bu hususu fikhî bir hükme varmaya çalışmadan ele almış, yalnızca ilgili mesele hakkındaki rivayetleri aktarmakla yetinmiştir.

Oldukça geniş bir yelpazede sunulan birinci bölümde temas edilen son konu, saç modelleridir. Yazar, hanımların saç uzunlukları hakkında bilgiler vermiş, bu bilgileri sıklıkla Halil b. Ahmed'in ve Sahib b. Abbad'ın sözlüklerine referans vererek açıklamıştır. O dönemde kadınların kulak memesine, omuz yukarisına, omuzlarına, omuz aşağısına, bel aşağısına kadar çeşitli uzunlukta saçlarının olduğu bildirilir (s. 90). Hatta bir kadının ayak bileklerine kadar saçlarını uzattığı kaydedilmiştir. Bu noktada Cahiliye döneminde yas tezahürü olarak kabul edilen kısa saçın, Hz. Peygamber döneminde de etkisini gösterdiği ihtimal dahilindedir. Saçın uzunluğuna göre değişen modeller olsa da yaygın olarak örgü yapıldığı söylenebilir (s. 90-93). Bir diğer saç modeli ise topuzdur. Kadınlar bazen topuzlarını, toka işlevi gören demir küçük bir ok yardımıyla tutturmuşlardır. Yazar, erkeklerin de saçlarını örüp topuz yaptıklarını söyleyerek Arap kültür yapısına dikkat çeker. Bu durumu Hz. Hasan'dan örnek vererek destekler (s.94). Kadınların, saçlarını akşamdan sarıp sabah açarak dalgalı veya lüle lüle yaptıkları saç modelleri de mevcuttur. Yazar, bu

bilgileri Muallaka şairinin dizesinden ve Halil b. Ahmed'in sözlüğünden hareketle tasvir etmiştir (s. 96). Ayrıca hanımlar, saçlarına yün ekleyerek, gümüş tellerle süsleyerek daha gösterişli modeller de kullanmışlardır. Fakat yün eklemeye saçı olduğundan başka gösterip başkalarını kandırmama esası Hz. Peygamber devrinde vurgulanmıştır. Kitapta, Cahiliye döneminde kadınların saçlarını mücevherlerle süslü kumaşlarla sarıp başın üstüne toplamak ya da omuzlara salmak suretiyle göğüs dekoltesini gösterdikleri, büyük kolyeler taktıkları bilgisi verilir. Bu husus, İslam'ın tesettür emrinin mâhiyetinin anlaşılması açısından dikkate şayandır. Yazar, özellikle Nur Suresi 31. ayette geçen "Baş örtülerini yakalarının üstüne koy-sunlar." ifadesindeki yaka vurgusunun bahsi geçen süslenme geleneğiyle ilintili olduğu kanaatindedir.

Kitabın ikinci bölümü yüz ve vücut bakımıyla ilgili detayları ihtiva eder. Kamacı, ilk olarak bir nevi peeling olan yüz soyma işlemiyle bakım yapıldığından bahseder. Kadınlar, *kaşûr* adı verilen bir maddeyle ciltlerini soyarak güzelleşmek istemişlerdir (s. 107). *Kaşûr*, cilt tonunu açarak daha berrak bir görüntü vermekte ve bununla birlikte yüz tüylerini de gidermektedir. Fakat bu işlem, hem sağlığa zararlı bir madde kullanılması hem de acı verici olması sebebiyle Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Diğer bir husus ise tüylerin alınması ve kaşların inceltilmesi meselesidir. Yüzdeki tüyleri ve kaşları almak, Hz. Peygamber'in tasvip etmediği bir konu olduğundan dolayı tartışmaların odağında olmuştur. Kamacı, bu uygulamaların tarihsel arka planını irdelemiş, konu bağlamında çeşitli birçok rivayeti nakletmiştir. Örneğin, İbn Sa'd'dan aktarılan bir rivayette, bir kadının güzel görünme maksadıyla çirkin görüntü oluşturan tüyleri ipe almasının hükmüne Hz. Aişe olumlu yanıt vermiştir (s. 110). Buna mukabil yazar, diğer sözlüklerin aksine sadece İbn Manzur'un *Lisanü'l-Arab*'ında tespit ettiğini belirten farklı bir bilgiye daha yer verir. Buna göre Cahiliye döneminde kadınlar, bir güzellik anlayışı olarak kaşlarını tamamen alıp *ismid* ile yeniden çizmişler veya tamamen almadan *ismid* ile uçlarını uzatmışlardır (s. 111). İnsanın fitrî görüntüsüne aykırı bir işlem olan bu uygulama, Hz. Peygamber tarafından kaş almanın yasaklanmasının mâhiyetini anlamaya yardımcıdır. Yazar, ilgili rivayetler için kadının tabii görüntüsüne aykırı olan, kendisine veya eşine rahatsızlık veren durumlarda; Cahilliyeye döneminden farklı olarak fitratı bozan bir aşırılıktan uzak durulması ve yalnızca güzellik kaygısı taşımaması şartıyla, bu işlemlerin gerçekleştirilebildiğini örneklerle ortaya koyar.

Ele alınan dönemde kadınlar, yüzlerine renk veren kokular sürerek de güzelleşmek istemişlerdir. Yazar, bu koku türleri için allık benzetmesinde bulunur. Renk veren koku türleri arasında sıklıkla *halûk* ve *sûk* bulunmaktadır. Hz. Peygamber zamanında kadınlar bu kokuları yüzlerine sürmeye devam etmişler, hatta sıcaklığın etkisiyle kimi zaman koku yüzlerinde akmıştır. Bu durumu gören Hz. Peygamber herhangi bir uyarıda bulunmamıştır (s. 113). İlâveten kadınlar, sarımtırak bir renk veren *vers* gibi bazı boya maddelerini; hurma, süt gibi yumuşatıcı malzemeleri de cilt bakımı yapmak ve güzelleşmek maksadıyla kullanmışlardır (s. 116). Yazar

bir diğer konu olarak kadınların yaptıkları göz makyajını ele almıştır. Bu konuda dönemin imkanları dahilinde en yaygın kullanılan malzeme sürme olmuştur. Güzelleşme, göz rahatsızlığını giderme, kirpikleri gürleştirme özellikleri olan çeşitli sürmeler, içine bazen koku da karıştırılarak kullanılmıştır. Hatta Hz. Peygamber'in özellikle *ismid* denilen sürme kullanmayı tavsiye ettiği de bildirilmiştir (s. 118). Yazar, sürme kullanımını tasvir eden bilgilere yer vermektedir. Bir çubuk yardımıyla sürme çekildiğini, Hz. Peygamber'in gözlerine üçer defa sürme çektiğini aktarmıştır. Bunun haricinde yazar, İsfahani'nin *Kitabü'l- Egânî* isimli eserinde geçen bir şiir bağlamında kadınların kirpiklerini ve göz çevresini boyadığını fakat mahiyetini tespit edemediğini kaydeder. Kamacı ek olarak mâtemli kadınların (ihdâd) sürme kullanmadıklarını ancak zaruri bir durum söz konusu olunca sürmenin gündüz değil gece çekilebileceği hususunun altını çizmiştir. Fakat yazarın, bu hususta meselenin fikhî yönüne temas etmesi, sosyal tarih araştırması olan kitabında odaklandığı konudan ve takip ettiği usulden uzaklaştığı izlenimini vermektedir.

İncelenen dönemde kadınlar diş bakımına da önem vermişler, çeşitli ağaç dalları kullanmakla birlikte genellikle *erâk* ağacının dalıyla dişlerinin bakımını yapmışlardır. Hz. Peygamber'in de diş temizliği konusuna gösterdiği özen ve toplumu teşvik etmesi bilinen bir husustur. Fakat kadınlar dişlerini sadece temizlemekle yetinmemişler, o dönemde Arap toplumunun bir güzellik anlayışı olarak ön dişlerini törpüleyip çentikli bir görüntü vermişlerdir (s. 127). Ayriyeten yazar, bir Muallaka şairinin beytinde geçen "Güneşin ışıkları sevgilimi aydınlattı, ancak ismidle kaplanmış diş etleri hariç, onun diş etlerinde şekiller yoktur." ifadelerine referans vererek kadınların diş etlerine şekiller çizip bunları boyayarak güzelleşmek istedikleri çıkarımında bulunmuştur (s. 130). Hz. Peygamber bu tür işlemlerin fitrata aykırı, acı verici ve sağlıksız olması sebebiyle terk edilmesini emretmiştir. Bir süs unsuru olarak dişlere yapılan bu uygulama tedrici olarak kaldırılmıştır.

İkinci bölümde incelenen ana meselelerden birisi de vücut bakımı hakkındadır. Kamacı, vücut epilasyonu hakkında bilgiler vererek konuya başlamıştır. Burada ilk olarak *nûre* isimindeki bir malzemeyle vücut tüylerinin alındığından bahsetmiştir. Hz. Ali'den bir örnek vererek koltukaltı tüylerinin alındıktan sonra cilde *vers* sürüldüğünü aktarır. Ardından kadının hayızdan temizlenmesi özelinde hazırlanan banyo sularını tasvir eder. Kadınlar banyo yaparken saçlarını su ve *sidr* ile yıkamışlar, vücutlarını da koku sürülen bir bezle keselemişlerdir (s. 134). Birinci bölümde geçtiği üzere Arap toplumunda süslenmenin temel unsurlarından birisini koku sürmek oluşturur. Saç bakımında koku sürüldüğü gibi vücut bakımında da koku başlıca tercih edilen bir süslenme maddesi olmuştur. Yazar bu noktada kadınların ve erkeklerin bazen farklı kokular tercih ettiklerini, bazı kokuların belirli durumlarda kullanıldığını örneklerle açıklamıştır. Kaynaklarda *misk*, *amber*, *buhur*, *zerîra*, *galiye* ve *kâfûr* erkeklerin kullandığı kokularken; *halûk* ve *safran* kadınların kullandığı kokular arasında tasnif edilmiştir (s. 138). Fakat rivayetlerin bütününe bakıldığında misk ve amberi Hz. Aişe gibi pek çok kadının kullanmasına rağmen

Hız. Peygamber'in olumsuz bir tepkisinin kayıtlara düşmediği yazar tarafından belirtilir. Buna mukabil Hız. Peygamber'in Cahiliye döneminden farklı olarak kadınların hafif kokular kullanarak dikkat çekmemelerini, erkeklerin ise keskin kokular kullanabilecekleri rivayete dikkat çekilmiştir (s. 141-142). İlgili rivayet İslam dininin, kadınların ve erkeklerin birbirine benzememeleri ve kadınların yabancı erkeklerin ilgisini cezbedecek durumda olmaması prensipleriyle örtüşür niteliktedir. Bunun yanı sıra yazar, Abdurrahman b. Avf'tan bir örnek vererek erkeklerin evlenirken veya düğüne giderken halûk ve safran kokularını kullandıklarını, böylelikle bunların özel günlere has kokular olduğunu ortaya koymuştur.

Vücut bakımına el ve ayakların bakımı da dahil olmaktadır. Kitapta Halil b. Ahmed'in eserine atfen tırnak makasına benzer kesici aletlerle tırnak bakımının yapıldığı belirtilir (s. 154). Tırnak temizliğinin yanında saç boyası olarak kullanılan kına, vesme, ketem gibi maddelerin el ve ayakları süslü göstermek maksadıyla kullanıldığına temas edilmiştir. Hız. Peygamber zamanında kadınlar, el ve ayaklarını Cahiliye döneminden farklı olarak desensiz boyamışlardır. Hatta Hız. Aişe, el ve ayaklarını desensiz boyayacaklarına dair biat ettiklerini söyler (s. 155). Kamaçı'nın, bu konunun biat edilecek kadar önemli bir konumda olmasının sebeplerine ve açıklamalarına yer vermemesi, okuyucunun konuyu anlamlandırmasını zorlaştırmaktadır. Yazar, mühim bir husus olarak elleri boyamanın toplumda kadın ve erkek ayrımına işaret ettiğini de kaydeder. Nitekim Hız. Peygamber'e bir kişi bir şey uzatmış fakat Hız. Peygamber o kişinin kadın mı erkek mi olduğunu anlayamamıştır. Kendisine "kadın eli" olduğu ifade edilince "Eğer öyle olsaydı tırnaklarına kına sürmüş olurdu" yorumunu yapmıştır (s. 157). Ayrıca Ebu'l-Ferec İbnü'l- Cevzî'nin (ö.597/1201) "*Ahkâmü'n-nisâ*" isimli eserinde geçen "Hız. Peygamber'in bir kadına ellerini yumuşatan boya kullanmazsa elinin erkek eli gibi sertleşeceğini söylediği ve o kadının ölene dek elini boyadığı" bilgisine yer verilmektedir. Buradan hareketle Hız. Peygamber'in, cildi yumuşatan boyalar kullanarak kadınların ellerini, erkek elleri gibi kurutup bakımsız olmalarını istediği yönünde bir çıkarımda bulunmak yanlış olmayacaktır. Bütün bu örnekler, toplumda kadınların erkeklerden her anlamda farklı bir görünüme sahip olmaları gerektiği görüşünü destekler niteliktedir.

Yazar, ikinci bölümün devamında Cahiliye döneminde önemli bir süslenme unsuru olarak görülen dövme meselesine değinir. Muallaka şairi Lebid'den gelen bir bilgi çerçevesinde dövme işleminin detayları aktarılmıştır. İlgili dönemde dövme yapılan bölge, iğne ile desen oluşturacak şekilde delinir, ardından üzerine is sürülür ve rengi belirinceye kadar iğne ile üzerinde dolaşmaya devam edilirdi (s. 160). El, bilek, kol sıklıkla dövme yaptırılan yerler olmuştur. Yazar, Ahmed b. Muhammed Meydânî'de (ö.518/1124) geçen rivayete göre bir kadının diğer kadınlardan üstün olmak niyetiyle kalçasına dövme yaptırdığını nakleder. Bu olay, Arap toplumunda kibri ifade etmek için "Dövme yapan ya da yaptırandan daha kendini beğenmiş" darb-ı meseline dönüşmüştür (s. 161). Ayriyeten yazar, kadınların avuç

içine, dudağına dövme yaptırdıklarını kaydeden çeşitli rivayetler olduğunu da eklemiştir. Hz. Peygamber'in dövme işlemini yasaklayan sözleriyle bu uygulama toplumda terk edilmiş fakat Cahiliye zamanında yaptırılıp çıkmadığı için Medine'de dövmeli kadınlar da bulunmuştur.

Bu bölümde son olarak, kadınların Arap toplumunda kilolu olmasının güzellik belirtisi olduğu ifade edilir. Öyle ki aileler, genç kızlarına kilo aldırıcı besinler yedirerek güzel görünmesini istemişlerdir. Çok kilolu veya çok zayıf olmak toplumda hoş karşılanmamıştır. Kilolu olmayan ve güzelleşmek isteyen kadınların başvurdukları yöntemler ise oldukça ilginçtir. Kamacı, Halil b. Ahmed'in eserine atıf yaparak kalçası küçük kadınların elbiselerine çeşitli kumaşlar bağlayarak kalçalarını olduğundan farklı göstermeye çalıştıklarını aktarır.

Üçüncü bölümde kıyafetlerdeki süsleyici unsurlar ve kullanılan takılar incelenmiştir. Kıyafetlerin süslenmesinde temel olarak elbiselerin boyandığı görülür. Yazar, kaynaklarda yer alan veriler ışığında birçok çeşit rengin kıyafetlerde kullanıldığını ifade etmiştir. Hz. Aişe'nin orta, açık ve canlı kırmızı renklere elbiseleri olduğunu kaydeder. Kamacı, elbiselerin rengi soldukça boyandığını, bir kadının her ay elbiselerini boyamayı âdet edindiğini aktarmıştır. Bir toplum geleneği olarak mâtemli kadının (ihdâd) sarı elbise giyemeyeceği, sarı rengin kadınları süslü gösterdiği yönünde bir anlayış olduğunu düşündürür. Elbise boyamanın sadece kadınlara özgü bir durum olmadığını, erkeklerin de elbiselerini çeşitli renklere boyadıklarını parantez açarak belirtmek gerekir. Nitekim kitapta bu duruma, Hz. Peygamber'in sarı rengi sevdiği için elbisesini ve sarığını sarı renge boyayarak kullandığı örneği verilir (s. 179). Hanımlar elbiselerini boyamanın yanında koku da sürmüşlerdir. Bundan dolayı zamanla etkisi azalan kokuları yenilemek için elbiselerinin üzerine su serptikleri anlatılır. Kadınlar elbiselerini sade ve desensiz tercih ettikleri gibi geometrik şekiller, eşya ve hayvan figürleri ile elbiselerini süslemişlerdir. Yazar bu konuyu örnekler verip detaylı olarak açıklamıştır. Mesela Hz. Peygamber'in kızları Ümmü Gülsüm ve Zeynep yen, yaka kısımları ipek şeritli *siyerâ* denilen kıyafetler giymişlerdir (s. 185). Hz. Aişe, ipek süslemeli bir elbise kullanmıştır. Hz. Peygamber, üzerinde deve şekilleri olan *mûrahhal* adı verilen bir elbise giymiştir. Bununla birlikte üzerinde çeşitli şekiller bulunan *habîr* isimindeki elbise özel gün ve düğünlerde tercih edilmiştir. Bu örneklerdeki tasvirler, Hz. Peygamber döneminde toplumun tek düze model ve renklere elbiseler giymediklerini, oldukça renkli ve bazen desenli kıyafetler tercih ettiklerini göstermektedir.

Kadınların süslenmesinde önemli bir parça olan takıları, Hz. Peygamber döneminde hanımlar da imkanları ölçüsünde kullanmışlardır. İncelenen dönemde kullanılan takıların özelliklerini açıklayan yazar, *ceres* ve *celcel* isiminde ses çıkaran bazı takılardan bahseder (s. 190). Hz. Peygamber'in ses çıkararak dikkat çeken takılardan hoşlanmadığını, bunları takanların çıkarmalarını istediğini nakleder. Ancak ses çıkaran takıların dinen mi yasaklandığı yoksa Hz. Peygamber'in kişisel olarak mı rahatsız olduğu, yazarın ifadelerinden anlaşılamamaktadır. Bu durum

okuyucunun zihninde karmaşıklığa sebep olmaktadır. Hanımlar inci veya boncuklardan oluşan küpeler de takmışlardır. Kulağına birden fazla ya da halkasında birçok boncuk olup ses çıkaran küpeler takan kadınlar olduğu bildirilir. Yazar, kadınların altın, gümüş, inci veya boncuk kolyeler taktıklarını kaydeder. Bununla birlikte *sihâb* adı verilen karanfil gibi hoş kokulu tohumların ipe dizilmesiyle oluşan bir kolyeyi tasvir eder. Bahsedilen kolyeyi Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin'in çocukken boyunlarına taktıklarını söyler. Bu bilgi, Arap toplumunda erkek çocuklarının ya da erkeklerin benzer tür kolyeleri taktıkları fikrini verebilir. Kolye türlerine ek olarak Hz. Fatıma için hayvan mafsallarının parçalarından oluşan bir kolye satın alınması ilgili dönemin şartları çerçevesinde oluşan takılara örnektir. Hanımların kullandığı diğer bir takı da bileziktir. Hem bileklerine hem pazılarına taktıkları bu takılara *dumluc* ve *mi'dad* denilmiştir. Yazar, Hz. Peygamber'in Hz. Fatıma'ya düğününde iki adet *dumluc* taktığı bilgisini vererek konuyu destekler. Bunun yanı sıra kadınlar, altın takmaya ayrı önem atfetmiş ve bir kadının altın takmamasını eşinin gözünden düşme olarak değerlendirmişlerdir (s. 201). Öyle ki Müslümanların ekonomik olarak sıkıntıda oldukları zamanlarda altın alamayan kadınlara gümüş takılarını safranla sarartarak kullanmaları tavsiye edilmiştir. Kamacı, hanımların yüzük taktığı bilgini vermekle birlikte İsfahâni'den bir rivayete göre parmakları yüzükle donatma geleneği olduğundan da söz eder (s. 204). Son olarak kadınların ayaklarına halhal, burunlarına hızma taktıkları bildirilir. Fakat ses çıkarıp dikkat çeken halhallar ayetle yasaklanmıştır. Yazar, İbn Manzur'a atfen hızmanın İsrailoğulları tarafından kullanılıp İslam'da yasaklandığını belirtir.

Dördüncü bölüm diğer bölümlerde bahsedilen süslenme malzemelerinin ticareti hakkındadır. Bu bölümde, süslenmede kullanılan malzeme ve elbise çeşitlerinin hangi yollarla, nerelerde üretilip Hicaz'a getirildiği sorularına yanıt verilmiştir. Kitapta ticarî faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı Hicaz bölgesinin ticaret tarihi ve yapılan alışverişlerin mahiyetiyle ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bilhassa Mekke'nin Suriye ve Yemen yolları üzerinde önemli bir ticaret durağı olması birçok eşyanın alışverişe konu olmasına sebep olmuştur. Örneğin, Yemen'de üretilen çeşitli kokular, hanımların süslenmelerinde kullandığı temel malzemelerden birisidir. Aden'den çıkarılan inciler, takıların hammaddesini oluşturmuştur. Yemen'den ithal edilen boyalar, nakışlı elbiseler; Hindistan ve Çin'den gelen ipek, buhur, amber, fil dişi yine Mekke'de ve Medine'de süslenmek için kullanılan ürünlerden olmuştur. Bunun haricinde yazar, Mekkeli tacirlerin Hıre pazarlarına giderek Akdeniz ülkelerinden gelen kokular, süslü elbiseler ve takıları Mekke'ye getirdiklerini nakleder (s. 221). Kamacı, bu bölümde potansiyel ticaret ürünlerine, Mekke'de kurulan pazarlardan dolayı ürün çeşitliliğinin çok olduğuna örnekler vererek temas eder. Bu durum, dağlarla ve çöllerle kaplı Hicaz bölgesinin coğrafi açıdan birçok şeyden mahrum kalmasına rağmen ticaret sayesinde temel ihtiyaçların yanında süslenme gibi temel ihtiyaç kategorisinde olmayan bir durum için de zenginlik arz ettiğine işaret eder.

Son olarak beşinci bölümde süslenmeyle alakalı meslekler ele alınmıştır. Kitapta ilk olarak kadınların saç ve vücut bakımlarını yapan *mâşita* veya *mukayyine* olarak adlandırılan kuaförlerden bahsedilir. İbn Hişam'a referans verilerek saç modeli yapan, gelinleri süsleyen Ümmü Gaylan adında bir kadından söz edilir. İslam tarihi kaynaklarında bu mesleği yapan birçok kadın olduğu, Hz. Hatice'nin Ümmü Züfer isminde özel bir kuaförü olduğu bildirilir (s. 230). Yazar *mâşitaların* saç bakımı ve modeli yaptıklarını, kaş ve kıl aldıklarını, dişlerin arasını açtıklarını, dövme yaptıklarını ifade ederek başlıca görevlerini sıralar. Ayriyeten Halil b. Ahmed'den gelen bir detay olarak *mâşitalar*, gelin kendi evine gidene kadar yanında kalıp bakımı ve süslenmesiyle ilgili her şeyle ilgilenmişlerdir. Kamacı, İbn Sa'd'dan gelen bir rivayetle Hz. Peygamber'in yengesi Ümmü Fadl'a saçlarını yıkatıp bakım yaptırdığı ve gözlerine sürme sürdürdüğünü kaydeder (s. 232). Fakat Ümmü Fadl'ın böyle bir meslek icra edip etmediği hakkında bilgi vermez.

Diğer bir meslek grubu ise süslenmenin temel öğelerinden olan koku satıcıları yani *attar/attareler*dir. Kitapta koku satıcısı kadınlardan bahsedilir. Bu duruma Ebu Cehil'in karısının koku ticaretiyle meşgul olması ve Medine'de koku satan kadınlardan söz edilmesi örnekleri verilir. Kokuların hazırlanış süreci, yapımında kullanılan maddeler ve *attar/attarelerin* yuvarlak bir sepet içine kokuları koyarak satış yaptıkları bilgisi verilerek bu meslek grubunun ilgili dönemde yaptıkları ticaretin tahayyül edilmesi sağlanır.

Kumaş boyacıları yani *sabbağlar* da incelenen meslek gruplarından birisidir. Nitekim kadınlar süslenmenin bir tezahürü olarak elbiselerini çeşitli renklere boyarlardı. Üçüncü bölümde bu işlemin evde yapılabildiğine değinilmekle beraber beşinci bölümde ek olarak bu durumu meslek edinenler olduğu da ifade edilmiştir. Fakat bu meslek grubunun işlerini nasıl yürüttüğüne, kullandıkları malzemelere yönelik yeterli veri olmadığı belirtilmiştir. Kamacı, İbn Manzur'un eserinde geçen bir şairin beytinden kumaş boyacısının bir tencerede *bekkam* boyasını kaydattığı çıkarımında bulunmuştur. Bununla birlikte geniş kaplara dökülen boyaların içine elbiselerin batırılıp sonra güneşte kurumaya bırakıldığı anlatılarak *sabbağlar* hakkında detaylı bilgiler nakledilir (s. 240).

Kuyucular yani *sâiğler*, Hz. Peygamber döneminde süslenmeyle ilgili mesleklerden bir diğeridir. Takılar hakkında genişçe bilgiler verilen bölümde kuyumculuk mesleği detaylı bir şekilde ele alınmamıştır. Bu bölümde takıların tasarlanması, üretilmesi ve satılmasından sorumlu olan kuyumculardan bahsedilmiştir. Yazar, bu noktada Müslümanların bu sanatkârlığı öğrenmesinin Hayber'in fethiyle bağlantılı olduğunu beyan eder. Bu görüşünü Kettani tarafından aktarılan rivayete dayandırır (s. 241). Öyle ki Medine'de kuyumcularıyla meşhur olan Yahudi kabilesi Kaynukaoğulları Medine Anlaşması'na riayet etmedikleri için şehirden sürülüp Hayber'e gitmişlerdir. Hayber'in ele geçirilmesiyle, Hz. Peygamber'in bu sanatın Müslümanlara öğretilmesini istemesi bu rivayeti destekler niteliktedir.

Sonuç itibarıyla değerlendirilen kitap, Hz. Peygamber döneminde hanımla-

rın süslenmesi meselesini birçok açıdan incelemiştir. Sosyal tarih çalışması olması sebebiyle bu eser, süslenme kültüründen hareketle ilgili dönemde kadınların yaşantısına, gelenek ve âdetlerine yönelik tasavvurlar oluşmasına katkı sağlamıştır. Kitap söz konusu dönemde hanımların süslenme mahiyetine, kullanılan malzemelere, Arap süslenme kültürüne odaklanır. Kitabın konusu kadınların süslenmesi hakkında olmasına rağmen erkeklerin süslenme kültürüne de sıklıkla temas edilmiştir. Bu durum erkeklerle ilgili rivayetlerin, kadınlara göre daha çok kayıtlara geçmesi şeklinde açıklansa da ilgili araştırmanın metodolojik problemlerinden birisi olmuştur.

Yazar, hanımların süslenmesiyle ilgili bilgileri sosyal tarih çalışması bağlamında ele aldığını belirtir. Fakat bazen fikhî hükümlere de yer vermesi araştırmanın usulü ve kapsamı dışına çıktığını göstermektedir. Ayrıca Cahiliye dönemi ile Hz. Peygamber devrindeki süslenme durumuna ilişkin mukayese yaparak aynı kalan ve değişen unsurlara temas etmesi önemli bir husustur. Böylelikle İslam'ın gelişiyile hanımlar özelinde ortaya konulan hukuk kurallarının anlaşılmasının önünü açmaktadır. Yazar, kitabın genelinde akademik bir dil ve akıcı bir üsluba sahip olmakla birlikte bazen müphem ifadeler kullanarak, okuyucuda konuya dair soru işaretleri bırakmıştır. İlâveten konu ve örnek tekrarlarına da yer verdiği görülmüştür. Diğer yandan yazar, Hadis kitaplarının, lügatlerin ve edebi metinlerin, süslenmeye dair müphem konuların aydınlatılmasında önemli bir yeri olduğunu çalışmasında göstermektedir. Yazar, rivayetlerden ortaya çıkardığı bilgileri kendi yorumlarıyla, saptamalarıyla ve ihtimaller ileri sürerek zenginleştirmiştir. Ayrıca kaynaklardaki bilgiyi işlemeye yönelik uyguladığı metot, Siyer alanında yapılacak sosyal tarih çalışmalarına örneklik teşkil edecektir. Son olarak yayınevine kitap kapağında kullanılan görselle ilgili bir eleştiri yapılabilir. Zira bu görsel, kitabın içeriğiyle uyumlu olmaması noktasında okuyucunun zihninde karışıklığa sebep olabilir. Kapak görselindeki dikkat çekici bir şekilde yapılan göz makyajı ve süsleme, çalışma içeriğinde buna teşvik edildiği izlenimini vermektedir. Oysa kitap, döneme ilişkin süslenme mahiyetini analiz etmekle birlikte bunun mahrem sınırları içinde olmasına yönelik rivayetlerde geçen ifadelerin altını çizmektedir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Kamacı, Fatımatz Zehra. *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*. İstanbul: İnkılab Yayınları, 3. Basım, 2019.